

підвищити власний рівень конкурентоспроможності на ринку фінансових послуг. Основним завданням для українського інтернет-банкінгу є завоювання довіри клієнтів шляхом популяризації системи інтернет-банкінгу.

Література:

1. Єгоричева С.Б. Банківські інновації: навч. посібник // – К. : Центр учбової літератури. – 2010. – 206 с.

2. Кифяк Р. Альтернативні канали продажу банківських продуктів як пріоритетний напрям розвитку банківського бізнесу/ Р. Кифяк // Вісник НБУ. – 2011. – № 10. – С. 106 – 110.

3. Огієнко В.І. Інтернет-банкінг як перспективний напрям розвитку ринку фінансових послуг / В.І. Огієнко // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua>.

4. Чуб О. Розвиток Інтернет-банкінгу в глобальному середовищі / О. Чуб // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>.

Рецензент – к.е.н., професор Аранчій В. І.

УДК 339.172:338.432

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АГРАРНИХ БІРЖ В УКРАЇНІ

Боровик Т.В., к.е.н., доцент

Полтавська державна аграрна академія

У статті розглянуто сучасний стан та перспективи розвитку аграрних бірж в Україні. Проаналізовано основні тенденції та закономірності розвитку вітчизняних товарних бірж. Виявлено основні причини неефективного функціонування товарних бірж та запропоновано конкретні заходи подолання кризових явищ у функціонуванні організованого аграрного ринку. Розглянуто заходи, котрі повинні передувати впровадженню ф'ючерсних та опціонних контрактів на сільськогосподарську продукцію у межах вітчизняного біржового товарного ринку.

In the article the modern consisting and prospects of development of agrarian exchanges is considered of Ukraine. Basic tendencies and conformities to law of development of domestic commodity exchanges are analysed. Found out principal reasons of the ineffective functioning of commodity exchanges and the concrete measures of overcoming of the crisis phenomena are offered in functioning of the organized agrarian market. Measures which must be preceded introduction of contracts of the futures and option on an agricultural produce within the limits of domestic exchange commodity market are considered.

Постановка проблеми. Біржова торгівля є однією з основних форм організації торгівлі на світовому ринку господарювання. Свідченням цього є той факт, що сьогодні понад 40 % усього світового товарообороту припадає на біржовий ринок.

Біржовий товарний ринок України, на відміну від глобалізації та інтенсифікації розвитку світового, за останні 20 років свого існування не набув класичних рис становлення, які характерні для країн з ринковою економікою. Більшість з існуючих в Україні товарних бірж не є класичними біржовими інституціями, оскільки досить часто вони створюються для здійснення нехарактерних для товарної біржі видів діяльності. Одним із таких видів є реєстрація біржових угод як альтернатива нотаріального посвідчення.

Проблема удосконалення та розвитку біржової діяльності в аграрному секторі економіки країни за нинішніх умов складна і багатогранна. Її розв'язання потребує повномасштабного використання ринкових механізмів

та методів організації біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією, що забезпечує актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розв'язання проблем, пов'язаних з розвитком біржового товарного ринку в Україні зробили такі вітчизняні вчені, як: Б.П. Дмитрук, Р.П. Дудяк, О.В. Лактіонов, Г.Б. Машлій, О.С. Мограб, В.К. Савченко, М.О. Солодкий, О.М. Сохацька, Г.О. Шевченко. Однак деякі питання все ж залишаються не до кінця дослідженими.

Постановка завдання. Метою дослідження є оцінка формування біржової діяльності в аграрному секторі економіки України та встановлення причинно-наслідкового зв'язку основних чинників, що стримують її розвиток у нинішніх умовах.

В основу дослідницької роботи покладений комплекс загальнонаукових та економічних методів і принципів: об'єктивізму, системності, багатфакторності. Дотримання принципів стало можливим завдяки використанню таких методів економічного дослідження, як аналітико-синтетичного, порівняльного, статистичного, розрахунково-конструктивного, узагальнення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аграрне виробництво вважається одним з найризикованіших видів людської діяльності, бо на нього, крім економічних і політичних чинників (зміна законодавства, зміна курсу валют та інших макроекономічних параметрів), впливають, зокрема, невідомість у цінах на продукцію, зменшення урожайності або продуктивності, стихійні лиха тощо. При виробництві основних сільськогосподарських культур найбільшими ризиками є зменшення урожайності та зниження цін. Сільськогосподарські підприємства можуть уникнути цих ризиків за допомогою товарних бірж, які забезпечують страхування проти ризику цінових змін передаванням ризиків спекулянтам.

Водночас, аграрний сектор економіки є стратегічно важливим для України. Завдяки його діяльності забезпечується продовольча незалежність країни і надходження валюти від зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією. Становлення ринкової агроінфраструктури тісно пов'язане з розвитком ринку збуту, адже для виробника проблемним є не лише виробництво продукції, а можливість її реалізації. Вирішуючи питання реалізації продукції, сільськогосподарські товаровиробники поповнюють вичерпані протягом періоду вирощування та збирання врожаю матеріально-технічні та сировинні ресурси [5].

Ситуація, що склалася на аграрному ринку, особливо в останні роки, свідчить про відсутність прозорого об'єктивного ціноутворення, яке б відображало потреби усіх учасників ринку, а саме виробників. Споживачів, посередників і одночасно віддзеркалювало ціноутворюючі процеси, що відбуваються на світових ринках. Такий стан, поряд з іншими причинами, обумовлений примітивним розвитком товарного (аграрного) біржового ринку [3].

Не дивлячись на це, кількість бірж в Україні з року в рік зростає (табл. 1).

За 1992–2011 роки кількість бірж зросла на 473. В структурному розрізі найбільше зросла кількість товарних та товарно-сировинних, а також універсальних бірж – відповідно на 340 та 84.

Кількість бірж в Україні (без урахування фондових бірж та їх філій)

Роки (станом на 1.01)	Всього зареєстровано	Універсальні	Товарні та товарно-сировинні	Агропромислові	Інші
1992	64	22	28	4	10
1995	77	23	24	8	22
1996	74	19	25	9	21
1997	167	46	54	23	44
1998	199	46	75	25	53
1999	273	62	111	29	71
2000	339	88	146	28	77
2001	359	97	157	31	74
2002	402	113	176	32	81
2003	432	118	201	31	82
2004	464	119	227	34	84
2005	439	115	244	30	50
2006	448	114	258	29	47
2007	461	114	272	30	45
2008	482	118	293	30	41
2009	484	103	318	26	37
2010	510	106	341	25	38
2011	537	106	368	25	38

Джерело: [2]

Станом на 1 квітня 2012р. в Україні зареєстровано 569 бірж. Практичну діяльність здійснювали 259 бірж, серед них універсальних, товарно-сировинних і товарних – 233 бірж, агропромислових – 13, нерухомості – 12 та одна валютна біржа. Статутний капітал бірж становив 140,4 млн.грн. На біржах працювало 680 осіб, крім того за сумісництвом – 175 осіб. Фонд оплати праці працівників бірж становив 5,3 млн.грн. На кожній з бірж у середньому діяло по 8 брокерських контор.

За I квартал 2012 року на біржах України було проведено 1,4 тис. торгів, на яких для продажу запропоновано товарів і послуг на суму 26,9 млрд.грн. і укладено 15,4 тис. угод на суму 26,4 млрд.грн. Середній обсяг одного торгу за звітний період на біржах становив 18,3 млн.грн., що у 1,8 раза більше, ніж за I квартал 2011 року.

Найбільший обсяг угод припадав на агропромислові біржі (93,9%), товарно-сировинні та товарні (5,8%). На універсальних біржах обсяг угод становив лише 0,3% від загального обсягу біржових угод.

Коефіцієнт ліквідності укладених угод (співвідношення обсягів укладених угод до обсягів пропозицій) за I квартал 2012 року на біржах країни становив 98%. Найбільший коефіцієнт ліквідності спостерігався на агропромислових біржах (100%), на біржах нерухомості (91,3%), універсальних біржах (95,9%), товарно-сировинних та товарних біржах (71,6%).

Із загальних обсягів укладених угод на торгівлю продукцією рослинництва припадало 58% (15,3 млрд.грн.), на операції з продажу продовольчих товарів – 32,1% (8,5 млрд.грн.), палива – 4,1% (1,1 млрд.грн.) та продукцію тваринництва – 2,7% (0,7 млрд.грн.) [2].

Порівняно з відповідним періодом попереднього року обсяги укладених угод з купівлі-продажу продовольчих товарів збільшилися у 2,2 раза, продукції рослинництва – в 1,4 раза. В поточному році відповідно до I кварталу 2011 року зменшилися обсяги укладених угод з купівлі-продажу продукції тваринництва майже в 2 рази.

Біржова торгівля продукцією і товарами за I квартал 2012 року представлена, в основному, спотовим ринком (укладання угод на реальний товар з негайною поставкою). На умовах спотових угод було укладено 99,3% усіх біржових угод. У структурі цих угод найбільша частка припадала на угоди з продукції рослинництва (58,3%) та з продовольчих товарів (32,6%).

Форвардні контракти (угоди на реальний товар з відстроченою поставкою) становили 0,6%. Найбільша частка їх припадала на угоди з продукції лісоматеріалів, деревини та виробів з деревини (76,5%).

Біржова діяльність поширена на усі регіони України, разом з тим, на біржах, що діють у трьох регіонах України, було укладено 98% усіх біржових угод. Найбільша частка угод припадала на біржі м.Києва (97,5%), Київської (0,5%) та Дніпропетровської (0,3%) областей [2].

Таблиця 2

Структура укладених угод на біржах за видами товарів (без урахування фондових бірж та їх філій), млн.грн.

Види товарів	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Відхилення, 2011 р. до 2006 р.
Всього	23313,3	26060,0	56122,4	50995,9	51440,6	94420,0	71106,7
Метал і металопродукція	5,6	8,7	7,1	4,6	13,5	9,1	3,5
Кольорові метали	5,0	0,0	3,9	5,4	4,2	-	-5,0
Транспортні засоби	392,9	452,8	398,8	376,0	184,5	60,2	-332,7
Ліс і лісоматеріали	27,7	701,8	782,7	65,7	344,0	948,1	920,4
Будівельні матеріали	67,9	160,3	205,7	228,7	228,7
Паливо	8479,2	9343,4	12386,6	7218,8	2630,4	7523,8	-955,4
Непродовольчі товари	1,3	5,5	12,4	34,6	9,7	14,1	12,8
Сільськогосподарська продукція	11905,2	9596,8	40019,5	39866,8	43787,4	63361,4	51456,2
Продовольчі товари	754,3	1228,5	751,1	1158,7	2272,3	20139,9	19385,6
Хімічна продукція	9,0	0,3	0,2	117,2	107,4	27,9	18,9
Нерухомість	457,6	343,0	512,2	510,2	252,4	323,8	-133,8
Земельні ділянки	8,1	1025,2	16,7	138,6	3,4	6,8	-1,3
Інші види	1267,4	3354,0	1163,3	1339,0	1625,7	1776,1	508,7

Джерело: [2]

Згідно з даними табл. 2 біржова торгівля в Україні за 2006-2011 роки характеризується такими закономірностями:

- зросла як кількість, так і вартість укладених біржових угод. Так, у 2011 році вартість укладених угод збільшилась порівняно з 2006 роком у 4 рази. Однак такій оптимістичній статистиці фахівці не радіють. На їхнє переконання, щорічне зростання відбувається не стільки за рахунок розширення торгів, скільки завдяки стрімкому подорожчанню товарів;

- максимальним був обсяг біржової торгівлі у 2011 році (94420 млн. грн.). Найбільшу питому вагу в структурі біржового товарообороту займають угоди на сільськогосподарську продукцію (67,1%), продовольчі товари (21,3%) та паливо (8,0%);

- негативним чинником функціонування біржового ринку України є наявність у структурі біржового товарообороту небіржових товарів, зокрема транспортних засобів та нерухомості, що призводить до неможливості стандартизації біржових товарів та запровадження строкових біржових угод.

За результатами діяльності найбільших бірж України домінуюча частка біржових угод укладається на аграрній біржі (92,6%) та ТБ «Перша незалежна біржа» (4,6%) (табл. 3).

Таблиця 3

Результати діяльності найбільших бірж України на 1 квітня 2012 р.

Назва біржі	Обсяги укладених угод		Кількість укладених угод	Середня вартість укладених угод, тис.грн.
	млн.грн.	У % до підсумку		
Всього	26402,9	100,0	15365	1718,4
з них:				
Аграрна біржа	24449,3	92,6	3223	7585,9
ТБ «Перша незалежна біржа»	1202,8	4,6	238	5053,9

Джерело: [2]

Не дивлячись на велику кількість бірж, що торгують сільськогосподарською продукцією та продовольством, вони характеризуються примітивним рівнем розвитку, недостатньою кадровою та технічною оснащеністю, егоїстичною спрямованістю бізнесових інтересів, неможливістю проведення державного впливу на формування цінової політики.

Відсутність у структурі вітчизняного біржового обороту товарних деривативів (ф'ючерсних контрактів та опціонів) свідчить, що на сучасному етапі товарні біржі в Україні практично не виконують цінової та стабілізаційної функцій [1].

Серед заходів, котрі мали б передувати впровадженню ф'ючерсних та опціонних контрактів на сільськогосподарську продукцію, варто виділити:

- визначення центрального державного органу з питань регулювання біржового товарного ринку;
- стандартизація біржових контрактів;
- впровадження процедури біржового клірингу;
- організація ефективної роботи всіх суб'єктів інфраструктури аграрного ринку;

- ліцензування та сертифікація учасників біржового товарного ринку;
- активізація роботи координаційної ради з питань біржового товарного ринку;
- створення механізмів нагляду за діями учасників ринку при здійсненні ними біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією [4].

Більшість бірж світу торгують ф'ючерсними та опційними контрактами, що забезпечує у ринковій економіці для виробників і споживачів страхування цінових ризиків, диверсифікацію фінансування, відкриваючи доступ до кредитних ресурсів та можливості їх стійкого розвитку. Проте перехід до торгівлі вищевказаними видами контрактів у країнах ринкової економіки забезпечив високорозвинений біржовий ринок спотових та форвардних контрактів, наявність всеоб'ємного законодавства, клірингово-розрахункових систем. Відсутність цих механізмів не дозволяє негайно перейти до впровадження торгівлі ф'ючерсними контрактами, а потребує ретельної роботи по розбудові біржового ринку реального товару (спотового та форвардного) та напрацювання необхідного законодавчого поля [3].

Висновки. Діяльність біржового товарного ринку України свідчить про існування ряду проблем щодо діяльності товарних бірж, а саме: відсутність безперервного, постійно діючого механізму виявлення цін на внутрішньому біржовому аграрному ринку; відсутність прозорих правил його роботи та скоординованих дій бірж, офіційної інформації про їх діяльність та формування експортних партій на позабіржовому ринку, що не дозволяє сформува-ти реальну ціну на сільськогосподарську продукцію; залучення до відкритих публічних торгів широкого кола сільськогосподарських товаровиробників, комерційних структур, посередницьких фірм; біржі в областях ще не мають суттєвого впливу на формування товарних ринків; низька частка форвардних контрактів, що впливає на різке коливання цін на сільськогосподарську продукцію; невиправдано велика кількість товарних бірж в Україні та недосконалість законодавства, що регулює порядок їх утворення та діяльність.

Література:

1. Бугіль С. Я. Товарні біржі України: проблеми та перспективи розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vldfa/2009_16/BugilS.pdf
2. Державний комітет статистики: Статистична інформація. Кількість бірж України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Солодкий М.О., Гниляк В.О. Куди рухається біржовий аграрний ринок? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/nvnau_eamb/2011_168_2/11smo.pdf
4. Третяк О.М. Основні напрями активізації біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elibrary.nubip.edu.ua/13110/1/11tom.pdf>
5. Шарапа О.М. Розвиток біржової торгівлі в аграрній сфері економіки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/Agroin/2010_4-6/SHARAPA.pdf

Рецензент – д.е.н., доцент Писаренко В. В.